

BEATA SOBOLEWSKA STRZELCZAK

POCZĄTKI SZKOLNICTWA PIJARSKIEGO INSPIRACJE DLA WSPÓŁCZESNEJ TEORII I PRAKTYKI PEDAGOGICZNEJ

Zinstytucjonalizowaną edukację w Polsce organizowano wraz z pojawieniem się chrześcijaństwa – od początku naszej państwowości. Szczególnie interesujący jest jednak późniejszy okres – nowożytny, gdy od XVI do XVIII w. zwiększyło się w Polsce inwestowanie w rozwój intelektualny. Do naszego kraju zaczęto sprowadzać przedstawicieli różnych zakonów Kościoła katolickiego, którzy z powodzeniem prowadzili szkoły w innych państwach. Jedną z takich szkolnych instytucji katolickich był Zakon Szkół Pobożnych, zwany potocznie zakonem pijarów. W 2012 r. obchodziliśmy 370. rocznicę sprowadzenia tego zakonu do Polski przez króla Władysława IV. Pijarzy swoją pracą, zaangażowaniem i zdobytym wcześniej doświadczeniem przyczynili się wydatnie do poprawy sytuacji intelektualnej w Polsce, a ich metody wychowawcze i programy nauczania stały się inspiracją dla późniejszej teorii i praktyki pedagogicznej.

Celem obecnego opracowania jest wskazanie na początki zakonu pijarów, na główne idee edukacyjne, które przyświecały zakonnikom, aby następnie podjąć refleksję nad możliwością czerpania inspiracji z owych rozwiązań teoretycznych i praktycznych dla dzisiejszej edukacji.

Czołowy historyk polski, należący do zakonu pijarów, pisze, że

[...] powstanie, dzieje pijarów i ich szkół należy uważać za zjawiska wynikające z działania Opatrzności Bożej przyczyny sprawczej rozwoju społeczeństwa

ludzkiego, za odczytywanie znaków czasu i podejmowanie obowiązków wynikających z tych sugestii Bożych¹.

Ta ideologiczna konstatacja dobrze oddaje ducha, który ożywia pijarów angażujących się w szkolnictwo, a mianowicie ich przekonanie, że nauczając, wypełniają misję powierzoną im przez Boga, będącą odpowiedzią na potrzeby ludzi.

1. DZIAŁALNOŚĆ OŚWIATOWA JÓZEFA KALASANCJUSZA

Pijarzy, czyli Zakon Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych lub Zakon Szkół Pobożnych, został założony w 1597 r. przez Józefa Kalasancjusza w Rzymie, w kościele św. Doroty. Sam pomysł założenia bezpłatnej szkoły zrodził się podczas wizyty Kalasancjusza w Rzymie, gdy przyszyły święty natknął się na nędzę materialną i naukową tamtejszej młodzieży. Kalasancjusz postanowił działać, podejmując wyzwanie wynikające z poczucia misji; otworzył w Rzymie pierwszą bezpłatną szkołę elementarną dostępną dla wszystkich, bez względu na stan, rasę czy wyznanie. Należy dodać, iż od 1551 r. funkcjonowała w Rzymie bezpłatna szkoła prowadzona przez jezuitów (Collegium Romanum), ale przyjmowała ona chłopców posiadających już znajomość łaciny. Natomiast Kalasancjusz założył bezpłatną szkołę, do której przyjmowano analfabetów.

W nowo powstałej szkole (podstawowej) uczono dzieci i młodzież czytania, pisania, rachunków oraz początkowej łaciny. Wychowankowie, którzy pobierali naukę wywodzili się z różnych warstw społecznych. Większość stanowili uczniowie należący do najbiedniejszej grupy społeczeństwa, dlatego oprócz bezpłatnej nauki, jaką im zapewniała szkoła Kalasancjusza, trzeba ich było zaopatrzyć wychowanków w przybory szkolne, odzież oraz żywność.

Głównym celem szkół pijarów było dobre wychowanie oraz przygotowanie podopiecznych do godnego życia. Założenia te Kalasancjusz ujął w hasła „*Pietas et Litterae*” – czyli wiara i kultura lub pobożność i wykształcenie. Był to zatem program wpisujący się znakomicie w nurt ideowy odrodzenia.

Sam założyciel bezpłatnej szkoły pragnął, aby nauczano i wychowywano w niej wszystkie dzieci „w myśl Chrystusowego posłania: nauczajcie wszystkie narody chrzcząc je”².

W celu poszerzenia swojego oddziaływania Kalasancjusz założył w 1617 r. zgromadzenie nauczycieli, które składało „klasyczne” śluby czystości i ubóstwa, a do tego dodawało przyrzeczenie bezpłatnego nauczania młodzieży. Śluby te są składane przez pijarów do dzisiaj.

¹ J. BUBA. *Założyciel pijarów – „znaki czasu”*. W: *Pijarzy w kulturze dawnej Polski*. Kraków 1982 s. 15.

² *Tamże*. s. 16.

Popierając działalność Kalasancjusza, papież Grzegorz XV w 1621 r. podniósł zgromadzenie nauczycieli do statusu zakonu duchownego, a Kalasancjusz został jego przełożonym generalnym.

Po zatwierdzeniu zakonu pijarów zakładanie przez nich nowych bezpłatnych szkół podstawowych nabrało impetu. Oprócz tego tworzyli szkoły dla młodzieży głuchoniemej oraz dla przyszłych rzemieślników. Obok pracy naukowo-wychowawczej angażowali się także w działalność misyjną. Stopniowo szkoły Kalasancjusza zaczęły zdobywać rozgłos w całej Europie, jako pewna alternatywa dla dobrane rozwiniętych i świetnie prosperujących szkół zakonu jezuitów³.

Popularność szkolnictwa zakonu szkół pobożnych i związany z nią szybki rozwój, skłoniła Kalasancjusza do utworzenia szkoły wyższego szczebla niż szkoła podstawowa, a mianowicie szkoły średniej. W 1630 r. powstało w Rzymie Collegium Nazareum, mające charakter zakładu naukowo-wychowawczego. Przyjmowano do niego kandydatów, którzy odbyli wcześniej roczną próbę w innej szkole pijarskiej. W Collegium Nazareum zdobywali wiedzę nie tylko uczniowie z najbiedniejszych warstw społecznych (koszty ich edukacji ponosiło Collegium), ale także synowie rodzin magnackich i szlacheckich, którzy płacili czesne. Pijarzy kładli nacisk na to, aby we wszystkich szkołach prowadzonych przez zakon zasiadali w jednej ławie uczniowie z rodzin magnackich, szlacheckich oraz młodzież z najuboższej klasy społecznej, z pospólstwa. W Collegium Nazareum prowadzono zajęcia z tradycyjnych przedmiotów, a ponadto nauczano filozofii, fizyki i matematyki.

Kalasancjusz uważał szkołę za kulturalno-społeczną instytucję, która walcząc z analfabetyzmem winna dbać o moralny rozwój swoich uczniów. On pierwszy postawił zasadę, że nauka o tyle osiągnie właściwy cel, o ile wywrze uszlachetniający wpływ na serce i wzmocni wolę ucznia, a więc o ile będzie dlań walnym środkiem samodzielnej pracy nad wyrabianiem stałych przekonań i prawnego charakteru⁴.

2. PRZYBYCIE PIJARÓW DO POLSKI

W Polsce Zakon Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych (pijarzy) pojawił się w 1642 r. Kalasancjusz wysłał swoich współbraci do Polski na zaproszenie króla Władysława IV, który dostrzegał złą kondycję polskich szkół elementarnych. Pierwsza szkoła pijarów została utworzona w Podolińcu, później powstały następne: w Warszawie, Rzeszowie i Krakowie. Szkolnictwo pijarskie

³ E. ALEKSANDROWSKA. *Pijarzy w środowisku pisarskim polskiego oświecenia*. W: *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX w.* Red. I. Stasiewicz-Jasiukowa. Warszawa–Kraków 1993 s. 39.

⁴ J. RYCHLIKI. *Pedagogika św. Józefa Kalasancjusza*. W: *Pijarzy w kulturze dawnej Polski*. s. 25.

cieszyło się bardzo dużym zainteresowaniem polskiego społeczeństwa, a liczba placówek szybko rosła. W 1738 r. szkoła pijarska w Warszawie liczyła 1050 wychowanków.

Cały system szkolnictwa pijarskiego opierał się na filantropii oraz darmowej pracy zakonników pojmowanej jako służba Boża. Pijarzy tworzyli zwykle kolegia 7-klasowe, które nie odbiegały znacząco od innych szkół (głównie jezuickich) pod względem nauczania i wychowania, choć w szkołach pijarów nie stosowano tak sztywnych zasad pedagogicznych, jak w szkołach jezuitów, gdzie cały program nauczania i wychowania był regulowany przez ustawę szkolną (*Ratio studiorum*). Podczas gdy w innych szkołach obowiązywało posługiwanie się łaciną (również w czasie przerw i zabawy), a język ojczysty był zakazany pod groźbą kary, w szkołach Kalasancjusza język ojczysty został wprowadzony jako język wykładowy. Pijarzy starali się przekazać swoim wychowankom takie wartości, jak patriotyzm i zainteresowanie sprawami państwa. Również w tym aspekcie różnili się od systemów wychowawczych proponowanych w innych szkołach. Ze szkół usunięto wszystko, co miałyby odrywać uczniów od nauki i pobożnego życia. Zamiast tego Kalasancjusz zalecał nieustanny nadzór nad uczniami, sprawowany jednak przez nauczycieli z miłością⁵.

3. WZORCOWA SZKOŁA PIJARSKA – COLLEGIUM NOBILIUM

Wkład Zakonu Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych w rozwój szkolnictwa wyższego w Polsce jest znaczący. W 1740 r. pijar ks. Stanisław Konarski założył w Warszawie Collegium Nobilium o charakterze uczelni wyższej, nie mającej dotąd podobnych w naszym kraju. Trzeba dodać, iż dopiero po otwarciu tej szkoły jezuici zdecydowali się na otwarcie własnych sześciu kolegiów szlacheckich⁶.

Collegium Nobilium była to

[...] wzorcowa szkoła pijarska, której zmodernizowany program nauczania zapoczątkował reformę szkolną Konarskiego, poprzedzającą ewolucyjne zmiany w całym systemie oświatowym Rzeczypospolitej⁷.

Obok Collegium Nobilium, czyli szkoły dla magnaterii i bogatej szlachty, działały w Warszawie inne szkoły pijarskie, np. Collegium Regium – pierwsza

⁵ S. MOŹDŻEŃ. *Historia wychowania do 1795*. Sandomierz 2006 s. 320.

⁶ Obszernie na ten temat: K. PUCHOWSKI. *Jezuickie kolegia szlacheckie Rzeczypospolitej obojga narodów: studium z dziejów edukacji elit*. Gdańsk 2007.

⁷ M. KINOWSKA. *Osiemnastowieczne szkoły pijarskie w Warszawie*. W: *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce*. s. 419.

pijarska szkoła średnia dostępna dla wszystkich, oraz *Convictus Civilis* – dla młodzieży mieszczańskiej.

W organizacji swojej szkoły Konarski zrezygnował z filantropii na rzecz finansowania szkolnictwa za pomocą chętnego pobieranego od studentów oraz utrzymania szkół przez państwo. Był to jeden z impulsów zbliżającej się reformy szkolnictwa i prawodawstwa oświatowego. Zmiany w szkolnictwie pijarskim były jednym z czynników inspirujących następnie działalność Komisji Edukacji Narodowej, uważanej za rodzaj pierwszego w świecie ministerstwa oświaty.

Oprócz szkół elementarnych, średnich i wyższych pijarzy tworzyli w Polsce zakłady kształcenia nauczycieli, zwane profesoriami. Jedno z pierwszych powstało w 1648 r. w Podolińcu, kolejne w 1714 r. w Rzeszowie. W placówkach tych kształcili się przyszli nauczyciele szkół pijarskich, zdobywając kwalifikacje zawodowe potrzebne w pracy wychowawczej. Kandydatami do profesorium była młodzież, która ukończyła nowicjat z przygotowaniem retorycznym trwającym dwa lata. Przyszła kadra nauczycielska zdobywała swoją wiedzę z zakresu nauk humanistycznych, które obejmowały literaturę, historię powszechną i historię Polski, naukę duchowną i kaznodziejstwo, geografii oraz języki: francuski i niemiecki. Najzdolniejsi z kandydatów na nauczycieli mogli pogłębiać swoją wiedzę na studiach zagranicznych. Po ukończeniu specjalizacji młodzi pedagodzy odbywali praktyki w klasach początkowych. Następnie realizowali kolejny kurs, tym razem z filozofii, w czasie którego zdobywali wiedzę z zakresu matematyki z fizyką, logiki, metafizyki z etyką, ćwiczeń kaznodziejskich, dydaktyki oraz języków: francuskiego, greckiego i niemieckiego, po czym odbywali drugą praktykę, aby sprawdzić się w roli nauczyciela. W 1683 r. Kapituła Generalna zniosła pierwszą praktykę nauczycielską, a wydłużyła drugą. Przyszli wychowawcy kształcili się przez cztery lata, zdobywając odpowiednie kwalifikacje potrzebne do pracy na stanowisku nauczyciela.

Można stwierdzić, iż Zakon Kleryków Regularnych wniósł większy wkład do polskiej pedagogiki praktycznej niż teoretycznej, niemniej jednak to właśnie pijarzy ukierunkowali polską myśl pedagogiczną na poglądy Jana Amosa Komeńskiego, Johna Locke'a czy Jana Jakuba Rousseau.

Reforma szkolna, którą zainicjował ks. Konarski w 1740 r.⁸ doprowadziła do różnorodnych zmian w szkolnictwie. Stworzone przez niego *Ustawy* zawierały kodeks pedagogiki szkolnej, w którym odnotowano wytyczne dotyczące grona nauczycielskiego. Utworzono nowoczesne Seminarium Nauczycielskie, które miały kształcić wysoko wykwalifikowaną kadrę nauczycielską⁹. Reforma szkolna

⁸ Pijar ks. Stanisław Konarski, a właściwie Hieronim Konarski, urodził się 30 września 1700 r. w Żarczycach (pow. chęciński), zmarł 3 sierpnia 1773 r. w Warszawie. Był pisarzem politycznym, pedagogiem, poetą, reformatorem szkolnictwa polskiego.

⁹ A. PITALA. *Pijarskie zakłady kształcenia nauczycieli w dawnej Polsce. Profesoria*. W: *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce*. s. 394.

Konarskiego została zatwierdzona przez papieża Benedykta XIV w 1754 r. Ukazały się wówczas *Ustawy o wizytacji apostolskiej*, które zaczęto wprowadzać w życie.

Po oficjalnym zatwierdzeniu reformy szkół pijarskich powstała kolejna placówka szkolno-wychowawcza zakonu pijarskiego, mianowicie Collegium Civile. Była to szkoła przeznaczona dla młodzieży mieszczańskiej, założona przez Michała Lenarskiego. Zasady nauczania w nowo powstałej szkole były zbliżone do zasad obowiązujących w Collegium Nobilium. W Collegium Civile prowadzono wykłady z łaciny, niemieckiego, francuskiego, filozofii, retoryki, teologii, historii, arytmetyki, geometrii oraz prawa magdeburgskiego i chełmińskiego. Dodatkowo, odpłatnie, prowadzono zajęcia z rysunku, tańca, z fechtunku i fortyfikacji¹⁰.

Szkolnictwo pijarskie cieszyło się dużą aprobatą ze strony społeczeństwa polskiego i władz. Sytuacja poprawiła się jeszcze po kasacie zakonu jezuitów, która miała miejsce w 1773 r. Pijarzy zyskali po jezuitach świetnie wyposażone kolegia w Drohiczynie, Kaliszu, Łomży, Piotrkowie oraz Rawie¹¹.

4. PIŚMIENICTWO PIJARSKIE

Nie bez znaczenia dla poziomu nauczania w szkołach pijarskich był fakt, że zakonnicy, oprócz wychowywania i nauczania uczniów, zajmowali się również pisarstwem. Za centrum swoich oddziaływań wybrali Warszawę, będącą ważnym ośrodkiem życia kulturalnego. Otworzyli w stolicy Collegium Nobilium oraz inne placówki skupiające pijarską kadrę naukową. Natomiast największym skupiskiem pijarskich pisarzy był Podoliniec. Pisarze Zakonu Szkół Pobożnych podejmowali się przede wszystkim tematów związanych z problematyką pedagogiczną, przenikającą reformę wprowadzoną przez Konarskiego. Pisarstwem zajmowała się większość pijarskich nauczycieli, poruszając – obok zagadnień pedagogicznych – kwestie związane z polityką, historią, ekonomią i prawem. Pijarzy wydali m.in. zbiór tekstów konstytucji i traktatów międzynarodowych Korony i Litwy, pisali także mowy dla posłów Sejmu Czteroletniego oraz wiersze polityczne. W dowód uznania 14 pijarów zostało mianowanych na członków Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk¹². Według króla Augusta III wśród pijarskich poetów nie było wybitnych osobowości, oprócz Franciszka Ksawerego Dmochowskiego. Większość pijarskich poetów kształciła się za granicą, w Rzymie lub Paryżu, gdzie uczestniczyli w życiu literackim. Najbardziej znanym polskim pijarskim pisarzem pobierającym nauki za granicą był Stanisław Konarski.

Należy dodać, że część rękopisów pijarskich pisarzy nie została do tej pory opublikowana, w szczególności te ze środowiska wileńskiego. Za panowania

¹⁰ KINOWSKA. *Osiemnastowieczne szkoły pijarskie*. s. 425.

¹¹ ALEKSANDROWSKA. *Pijarzy w środowisku pisarskim*. s. 38.

¹² *Tamże*. s. 41–43.

króla Augusta III jezuita i pijarzy prowadzili swoisty spór o monopol prasowy. W czasach, gdy pijarzy panowali na arenie oświatowej, w gazetach nie publikowano np. ogłoszeń jezuitckich, aż do 1737 r., kiedy to umocniła się pozycja drukarni jezuitckich.

Ważnym zadaniem, jakiego podjęli się pijarscy pisarze, było przygotowanie publikacji zawierających historię polityczną Europy i określenie miejsca, jakie zajmowała w niej Polska. Dzięki tym publikacjom możliwe było poszerzenie wiedzy Polaków o Europie i wiedzy o Polsce w Europie. Pisarze z Zakonu Szkół Pobożnych próbowali w swych pracach zapoznać czytelników z regułami i prawami, które miały wpływ na sytuację w państwie. Większość pism była kierowana do młodych mężczyzn z rodzin szlacheckich lub magnackich, gdyż to właśnie oni lub ich ojcowie mieli największy wpływ na kształt Rzeczypospolitej.

5. NAUCZYCIEL W SZKOLE PIJARSKIEJ

Kandydaci na pijarskich pedagogów zdobywali wiedzę i przygotowanie pedagogiczne w Seminarium Nauczycielskim. Zapoznawali się tam z literaturą i praktyką potrzebną w pracy nauczyciela. Najzdolniejsi z nauczycieli kształcących się w zakładzie dla przyszłych pedagogów mogli wzbogacić swoją wiedzę na studiach zagranicznych.

Nauczyciel w szkole Kalasancjusza nie miał być sędzią i tyranem, ale troskliwym ojcem, który poprzez swoją pracę ma wzbudzić w wychowankach miłość do wiedzy i do Boga. Według pijarów wychowanie dzieci i młodzieży polegało na pielęgnowaniu wartości religijnych i wiary katolickiej oraz zaszczepianie ich wychowankom.

Nauczyciele w szkołach pijarskich nie pracowali według z góry ustalonych zasad pedagogicznych, jak to było w przypadku nauczycieli jezuitckich, którzy nauczali według sztywnych zasad *Ratio studiorum*. Pijarscy nauczyciele działali według nietypowych, jak na owe czasy, zasad, które wypływały z poczucia misji od Boga. Uważali, iż powinni bezgranicznie miłować dzieci i szanować ich godność, ograniczać kary, a siebie stawiać za przykład. Ważne było, że nauczyciele mieli możliwość eksperymentowania z programem nauczania i dopasowywania go do potrzeb uczniów.

Nauczyciel według własnego przekonania wybierał dla uczniów odpowiednie rozrywki, lektury, odprawiał wspólnie z uczniami obowiązkowe modlitwy i nabożeństwa. Pijarscy nauczyciele w swoim wychowaniu zwracali uwagę na potrzebę kształtowania wartości religijnych, przebywając z młodzieżą, chronili ją przed złem, pokusami prowadzącymi do grzechu, udzielali przyjacielskich rad, upomnień. Kalasancjusz uważał, iż wychowawca powinien najwięcej czasu poświęcać

temu uczniowi, któremu brakuje uczucia i opieki rodzicielskiej, a także takiemu, który szuka towarzystwa wśród „zepsutych rówieśników”¹³.

W szkołach pijarskich stosowano zasadę, według której chłopców dopuszczających się wykroczeń sadzano w ławce szkolnej obok wychowanków cieszących się najlepszą opinią, gdyż właśnie z nich należało brać przykład.

Dobry nauczyciel przywiedzie do upamiętania i przerobi na uczciwego człowieka nawet najgorszego ucznia, byleby jeno umiał w nim odnaleźć i wyzwolić one dobre czynniki psychiczne, które tkwią w strukturze każdej ludzkiej jaźni (List do o. Jana Garzia z dnia 1 października 1629 r.)¹⁴.

Według Kalasancjusza „nauczyciel winien tak wykładać, żeby uczniowie nie z musu, ale z przekonania brali czynny udział w nauce”¹⁵.

W XV i XVI w. kary cielesne były w dość powszechnym użyciu jako jedna z metod wychowawczych wobec uczniów i studentów, którzy dopuścili się wybryków. Dopiero humaniści postulowali ograniczenie kar cielesnych do minimum i korzystanie z nich tylko wówczas, gdy zawiodą słowne upomnienia. W ten typ myślenia wpisali się pijarzy, którzy w swoich szkołach stosowali kary fizyczne tylko w sytuacjach wyjątkowych. Nauczyciele starali się odnosić do uczniów z taką miłością, aby wychowankowie byli przekonani, że są przez nich kochani, że nauczyciele faktycznie pragną ich dobra.

Kalasancjusz oparł swą pedagogikę na racjonalnych i zdrowych podstawach zgodnych z wartościami religijnymi. Nauczyciele Zakonu Szkół Pobożnych przybliżali swoim uczniom zasady funkcjonowania państwa, równocześnie prowadząc działalność pedagogiczno-wychowawczą. Wśród wybitniejszych postaci w tym względzie należy wymienić takich nauczycieli pijarów, jak: Popławski, Stroynowski, Bogusławski oraz Ładowski. W czasie prowadzonych zajęć zapoznawali oni uczniów z historią, mówiąc o powstawaniu społeczeństw oraz zasadach ich funkcjonowania¹⁶.

Pijarscy nauczyciele zdawali sobie sprawę z tego, że uczniowie będą przestrzegać zasad prawa tylko wtedy, gdy będą je znali. Dlatego w Collegium Nobilium można było odbyć dwuletni kurs w szkole prawa. Efektem kursu była możliwość pogłębienia swojej wiedzy o prawie polskim i międzynarodowym¹⁷.

Nauczyciel darzył też szacunkiem dyrektora i innych nauczycieli oraz wychowanków, nie wchodząc z nimi w konflikty. Dyrektor powinien w taki sam sposób szanować nauczyciela i nie udzielać mu nagan lub upomnień w obecności uczniów.

¹³ BUBA. *Założyciel pijarów*. s. 33.

¹⁴ *Tamże*.

¹⁵ RYCHLIICKI. *Pedagogika św. Józefa Kalasancjusza*. s. 29.

¹⁶ A. GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ. *Wkład pijarów w kształtowanie politycznej kultury szlachty w czasach stanisławowskich*. W: *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce*. s. 133–149.

¹⁷ *Tamże*. s. 144.

ZAKOŃCZENIE

Choć pijarzy wywierali największy wpływ na kształt polskiego szkolnictwa w okresie przedrozbiorowym, to ich działalność oświatowa i wychowawcza wśród dzieci i młodzieży nie ustaje. Obecnie prowadzą oni w Polsce szkoły podstawowe, gimnazja, licea ogólnokształcące, bursy. Zajmują się też działalnością naukową, edytorską i wydawniczą. Ich najważniejsze placówki edukacyjne znajdują się w: Krakowie, Warszawie, Łowiczu, Elblągu, Poznaniu. Szkoły pijarskie odznaczają się wysokim poziomem nauczania, który jest efektem indywidualnego podejścia do ucznia i wprowadzania nowoczesnych zasad pracy.

Stworzony przez pijarów system edukacyjny zasługuje niewątpliwie na uznanie i może być źródłem wielorakich inspiracji. Subiektywnie chciałabym zwrócić uwagę tylko na niektóre.

Założyciel pijarów Józef Kalasancjusz podkreślał, że każdy uczeń jest niepowtarzalną jednostką umiłowaną przez Boga, dlatego trzeba podchodzić do niego indywidualnie, dostosowując twórczo własne metody edukacyjne do możliwości i potrzeb wychowanka. Jest to oczywiście echo poglądów pedagogów starożytnych, zwłaszcza Kwintyliana i Seneki, ale to nie powinno dziwić, jako że szkoły pijarskie były również rezultatem myśli odrodzeniowej. Owo indywidualne podejście do ucznia sprawiało, że w szkołach pijarskich, bardziej niż w jezuickich, można było dostrzec klimat ciepła i życzliwości wobec uczniów. Nie czas tu i miejsce na podkreślanie, jak bardzo takiego klimatu brakuje we współczesnej polskiej szkole publicznej, w której nauczyciel często czyha na błędy uczniów, aby móc im wstawić w pierwszych klasach „czarną kropkę”, a w późniejszych uwagę do zeszytu.

Takie indywidualne podejście do ucznia musiało się zasadzać na postulowanej przez Kalasancjusza miłości nauczyciela do wychowanków. Później trafnie nazwał ową postawę polski pedagog Jan Dawid, pisząc o wzorowym nauczycielu. Stwierdził, że powinien się on odznaczać przede wszystkim „miłością dusz ludzkich”. W moim przekonaniu było to trafne ujęcie teorii i praktyki obowiązującej w szkołach pijarskich.

Pijarzy kładli nacisk na staranną selekcję kandydatów do zawodu nauczyciela, a następnie na ich solidne przygotowanie. Dziś wydaje się, że wybór zawodu nauczyciela to często wynik selekcji negatywnej, że jest on traktowany niekiedy jako zwykłe zadanie do wykonania, w które osoba nie powinna się zbytnio angażować, żeby nie narazić się na ryzyko wypalenia zawodowego. Tymczasem od jakości nauczycieli, od ich zaangażowania zależało zawsze i nadal w dużej mierze zależy kształcenie i wychowanie młodych pokoleń.

Pijarzy podkreślali w swoich szkołach to, iż obok dostarczania uczniom solidnej wiedzy, nie można zaniedbać aspektu wychowawczego, zwłaszcza wychowania w duchu patriotycznym i obywatelskim. To kolejny ważny postulat, który należałoby odnieść do współczesnej polskiej szkoły.

Reasumując, mogę stwierdzić, iż system edukacyjny zaproponowany 400 lat temu przez pijarów nie jest w żadnym wypadku anachroniczny, co więcej, polska szkoła współczesna mogłaby wyglądać zupełnie inaczej, gdyby realizowano w niej idee głoszone wieki temu, które nic nie straciły na swej aktualności. Tym, którym wydaje się to niemożliwe, warto przypomnieć medal otrzymany przez ks. Konarskiego od króla polskiego Stanisława Augusta w 1765 r. Na medalu wyryte były łacińskie słowa „Sapere auso”, czyli „Temu, który odważył się być mądrym”. Owej odwagi bycia mądrym życzę każdemu polskiemu nauczycielowi.

DIE ANFÄNGE DER PIARISTISCHEN BILDUNG
INSPIRATION FÜR DIE GEGENWÄRTIGE THEORIE UND PÄDAGOGISCHE PRAXIS

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Verfaserin dieses Artikels hat sich zum Ziel gesetzt, die Frage zu beantworten, ob die Schulen, die durch Piaristen vor 400 Jahren gegründet wurden, eine Inspiration für die heutige Erziehung sein können. Es wird festgestellt, dass solche pädagogische Ideen, wie Sendungsbewusstsein des Lehrers, die Liebe für die Studierenden, die Anpassung des Studienplans an die Fähigkeiten von Schülerinnen und Schüler, sowie Sorge für die Erziehung eines guten Menschen und engagierten Bürgers, immer noch zu den Idealen der modernen Bildung gehören sollten.

Słowa kluczowe: szkoły pijarskie, szkolnictwo polskie, reformacja szkolnictwa, oświecenie w Polsce, oświata, wychowanie.

Key words: Piarist schools, Polish educational system, reform of education, the enlightenment in Poland, education, upbringing.